

A 90-es évek nekem fekete-fehér

Beszélgetés Csáki Lászlóval

VÁRADI NAGY PÉTER

Fotó: Szombat Éva

CSÁKI LÁSZLÓ

A Balázs Béla-díjas képzőművész, animációsfilm-rendező, egyetemi tanár Csáki Lászlóval többek között hamisított vonatjegyekről, Fehér László hatásáról, krétaanimációs road movie-ről és a fekete-fehér 90-es évekről beszélgettünk, de szóba került Kovácsnai György és a Beastie Boys is.

Hét éve készítesz interjúkat a nemzetközi vonatjegyek hamisítása kapcsán. Hogy találtál rá a témára, és miért foglalkoztat ennire?

CSÁKI LÁSZLÓ: A 90-es évek végén jártam egyetemre, és én is utaztam ilyen hamis jeggyel. Az egyik évfolyamtársam mesélte, hogy megy nyáron Spanyolországba. Megkérdeztem tőle, mégis hogy, hiszen nagyon csórók voltunk mindannyian. Azt mondta, ez egy új dolog, menj el az Ó utcába, van ott egy srác, vigyél neki egy Szob–Štúrovo-jegyet, ő pedig átírja neked oda, ahová utazni szeretnél. Mentem is rögtön. Aztán amikor bő húsz évvel később eszembe jutott, arra jutottam, hogy egy pillanatig sem gondoltam rá, hogy ezzel törvényt sértek. Olyan természetes volt,

mint hogy most beültünk ide, és tonikot iszom. Egyszerűen semminek sem volt tétje, ami nyilván adódott a korból, a 90-es évek közepéből–végéből, amikor minden alakulóban volt, egyik napról a másikra teremtődtek helyzetek, amikkel vagy éltél az adott pillanatban, vagy lemaradtál róluk. Szóval az egyik indok az, hogy felnőtt fejjel vissza akartam fejteni, hogy mégis hogyan működhetett ez akkor. Illetve érdekelt az is, hogy technikailag hogy néz ki az a folyamat, aminek a végén ott az üres jegyszelvény, amit bármilyen úticélra meg lehet írni. Kíváncsi voltam arra is, miként sikerült nagyjából tíz évig elkerülniük a hamisítóknak a lebukást, és hogy ez idő alatt mekkora hiány keletkezett a jegybevételekben. Érdekelt tehát a közösségen belül kezelt titok, azt érzem ugyanis, hogy

ezen keresztül egy csomó mindent el tudok mondani a rendszerváltás utáni Magyarországról.

Miért éppen animációs dokumentumfilm formájában dolgoztad fel a történeteket?

CS. L.: Hét évvel ezelőtt megrestem azt az embert, akitől a jegyet vettem, és kiderült, hogy nem egyedül dolgozott, volt két társa. Leültem velük, teljesen nyitottak voltak (nekik sosem volt ügyük a rendőrséggel), és nagyon könnyedén elkezdtek erről beszélni. Felvettem velük egy elég hosszú hanganyagot azzal a céllal, hogy ebből írok majd egy forgatókönyvet, amiből forgatunk, tehát előszereplős film lesz. De meghallgatva az anyagot, annyira tetszett a szöveg dokumentarista ereje, hogy elkezdtem animációs rövidfilmben gondolkodni. Össze is raktam egy huszonvalahány perces, szerkesztékész anyagot, majd a producerekkel rájöttünk, hogy ez még csak elindítja a sztorit, hiszen az utazás még nincs is benne. Mi van a hirtelen kézhez kapott szabadsággal, mit kezdtek ezzel az utasok, ki mire használta? Így aztán eldőlt: egész estésé bővítjük a sztorit, és amikor – azt hiszem, 2014-ben – kijött belőle egy párperces ízelítő, azt tapasztaltuk, megmozdult körülötte a levegő. Nagyon sok ember elkezdte felajánlani a történetét (több mint hetven érkezett be mostanáig), kiderült, hogy rengetegen voltak ebben érintettek. Sőt, egyre többen kerestek külföldről is, mert a dokumentumanimáció műfaja nagyon trendi a világban. Bejelentkeztek fesztiválok is, nagy volt az érdeklődés a filmem iránt,

amit még meg sem csináltam. A hét év alatt arra jöttem rá, hogy engem még most is ugyanannyira érdekel a téma, mint akkor, amikor belefogtam a feldolgozásába. Ez idő alatt semmi sem írta felül, sőt egyre jobban erősödött bennem, hogy meg akarom csinálni. Most már megvan hozzá a forma, és szerencsére nagyon sok a jelentkező, akik elmondanák a sztorijukat, így közösségi filmként gondolunk rá, mert a történeteket egy egész generáció hozza. A kekpelikan@umbrella.tv címre továbbra is várjuk az ezzel kapcsolatos elbeszéléseket.

Milyen műfaji előképek tanulságait használtad fel a *Kék Pelikán*hoz? Gondolok itt például Anca Damian *Crucic, a túlvilágra vezető út* című alkotására.

Cs. L.: Az egy nagyon jó film, de ott van a *Libanoni keringő* (Ari Folman rendezésében), ami szintén egy ilyen típusú dolog. Rövidfilmben nekem nagyon fontos előkép Kovácsnai György *Riportrēja* (1982), ő volt Magyarországon az első, aki dokumentumanimációs filmet csinált, amivel elképesztően megelőzte a korát. Később jött Pálfi Szabolcs *A sárgabusza*, ami egy MOMÉ-s diplomafilm, aztán Felméri Cecília *Mátyás, Mátyása*. Szegről-végről Marjane Satrapi *Persepolis* is előkép, ami persze nem dokumentumanimáció, de egy önéletrajzi, személyes történet jelenik meg benne. Imádom az alapjául szolgáló képregényt, és az animációs filmet is. Én is olyan dolgot akarok csinálni, ami hitelesen rögzít egy korszakot. A hangban létező dokumentum és a teljes szabadságot adó animáció párosítása, együttes hatása megbabonáz. Nem is értem, hogy Magyarországon miért nem készült eddig ilyen egész estés film.

Milyen látványvilágot tervezel a *Kék Pelikán*hoz?

Cs. L.: Az első változata színes volt, fehér vonalakkal kontúrozott figurákkal. Két éve átfordult fekete-fehérbe, és jelen pillanatban azt érzem, így kell maradnia. Nagyon tetszenek Fehér László azon festményei, amelyekről Fehér Laci Fehér

Stillek a filmből

Laci lett. Ezek a monokróm, festői hátterek, amelyekbe fehér kontúrral rakja bele a figurákat. Olyan hatást keltenek, mintha egy amatőr családi fotóalbum képei elevenednének meg nagyon erős kelet-európai tárgyi világgal és hangulatokkal. A fekete-fehér film mindig a függetlenséget, az alacsony költségvetést képviseli, és úgy érzem, ehhez a témához ez a világ jól illik. A 90-es évek nekem fekete-fehér, valószínűleg az analóg fotótechnika miatt érzem ezt. Erőteljesebb gesztusokat tudsz így tenni, és a gyártási folyamatot is gyorsítja, mert nem kell gondolkodnod a színek együttthatásán, nem kerülés annyi választás elé. Benne van az is, hogy krétaanimációkat készítek, fekete táblán fehér krétarajzot. Egyébként mindenki jobban szereti a színeset, úgyhogy ezzel nagyon egyedül vagyok.

Megeshet, hogy forgalmazói nyomásra átvált majd színesbe a film?

Cs. L.: Nem hiszem. Ez lesz az első egész estés filmem, és az elsőt pontosan úgy kell megcsinálni, ahogy te akard, semmiféle kompromisszumot nem kell

kötni, és tulajdonképpen nem is várják el. Persze a film tömegcikk, amit a közönségnek készítesz, el is kell juttatni az emberekhez, és akkor csinálod jól, ha mindenkire gondolsz egy picit. Ilyen szempontból a színesség persze mégis meggondolandó. Nekem viszont egy fekete-fehér film ugyanúgy működik, mint a színes, nem érdekel a színek hiánya. Most tehát úgy tűnik, fekete-fehér lesz.

Milyenre tervezed a *Kék Pelikán* hangzövilágát? Eredeti hangokat akarsz, vagy színészek fognak megszólalni? És mi a helyzet a zenével?

Cs. L.: Ezek jó kérdések. Azt akarom, hogy az eredeti hangfelvételek legyenek benne, színészeket nem szeretnék, legfeljebb ha egy jelenetben meg kell szólalnia mondjuk egy jegypénztárosnak. Ahogy egy film vizuális világa a tárgyak, színek által meg tud idézni akár egy adott évet, úgy a hangkulissza is képes erre. Például meghallod a Danubius

Rádió szignálját, egy Trabant pöfögő hangját vagy egy 80-as évekbeli Cure-albumot, akkor visszajön az az időszak. Aki nem élt benne, az is érzi, milyen lehetett. Erre rá is akarunk menni, hangokat, zenéket keresni korabeli televíziós műsorokból, rádiókból, illetve az akkori tárgyakhoz tartozó hangokat is minél pontosabban alápakolni. Ha kapunk a filmre támogatást, én biztos szeretnék pár emblemikus 90-es évek eleji zenét venni. Olyan dalokat, amik akkoriban a kódolatlan MTV-ből jöttek, mondjuk egy Beastie Boys-számot vagy Beckettől a Losert. Persze ezek csak álmok.

Saját zenétek is lesz? Mert úgy tudom, Tövisházi Ambrus a film zeneszerzője.

Cs. L.: Igen. Ambrussal nagyon jó barátok vagyunk, régóta készít a filmjeimhez zenét, és én is próbálok belefolyni a dolgaiba klip vagy lemezborító szintjén. Jó volt együtt dolgozni vele, mert elmondtam neki, mi a jelenet, és milyen jellegűnek kéne lennie, és így a zene íródott meg először. Ambrus elővett egy 80-as évek végén népszerű szintetizátort az autentikus szintipohangzás kedvéért. Ugyanannyira szereti ezt a projektet, mint én, és érintett is benne, úgyhogy ezen ő is nagyon rajta van. Nagyon sok zenét akarok a filmbe, mert igazából ez egy road movie lesz.

Várhatóan mikorra készül majd el?

Cs. L.: A filmtervünk benne van az Filmalap Inkubátor Programjában, márciusban kiderül, hogy a tíz közül melyik öt terv kap támogatást. A tavaszi döntésig meglesznek az interjúink, és összerakunk egy vázat is. Ha lesz támogatás, onnantól egy év az animatik elkészítése, két év a gyártás, ami összesen három. Egy egész estés animációs film gyártása szerencsés esetben is ilyen hosszú. Ha belegondolsz, már benne van hét évem, így a *Kék Pelikán* tíz év alatt készülhet el. Engem nem motivál, hogy ebből megéljek, nem gondolom, hogy filmrendező vagyok, egyszerűen szeretem csinálni, és amíg érdekel, csinálom.

